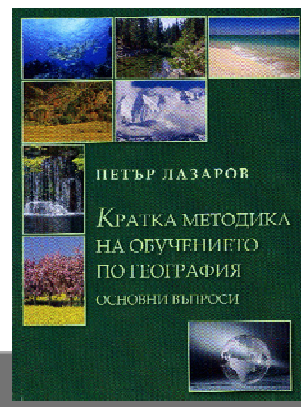

Дискусия

РАЗВИТИЕ НА ГЕОГРАФСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ

В исторически план географията е един от първите и най-авторитетни учебни предмети в новобългарското училище. Тя се въвежда като основна учебна дисциплина през 1835 г. в първото светско училище в гр. Габрово. В това училище, известно като "Априловското училище", географията се преподава от големия възрожденски деец и виден български педагог *Неофит Рилски*. Той е учредител на училището, определя учебните предмети, които ще се изучават в него, както и преподавателският състав. Самият Неофит Рилски избира за своя преподавателска дейност три дисциплини – черковно-славянски език, катехизис и **география**. По този начин той става първият български учител по география във все още поробена България. Две години по-късно, през учебната 1837–1838 година, Неофит Рилски е учител в Копривщица, където устройва друго светско училище и там също въвежда географията като основен учебен предмет. За нуждите на обучението той изработва първия географски глобус, запазен и до днес в музея на Рилския манастир.

След Габрово и Копривщица географията се утвърждава като основна учебна дисциплина и във всички новооткрити светски училища в пределите на Османската държава – Мизия, Тракия и Македония. Тя е всепризнат учебен предмет с важно образователно и възпитателно значение. Географските знания в онова време обаче не са били регламентирани в обща учебна програма. Всеки преподавател сам е определял съдържанието и времетраенето на обучението по география, използвайки преди всичко учебника, с който е разполагал. Цели 23 години след въвеждането на географията като учебна дисциплина не е била съставена **учебна програма** за

изучаването на предмета. Едва през 1858 г. за нуждите на класното училище в Габрово е била изработена пълна учебна програма от учителя *Тодор Бурмов* (по-късно министър-председател в освободена България) с помощта на Васил Веров от Велико Търново. Според тази програма, при деветгодишен курс на обучение на учениците, географията се е изучавала в три години – II, II II и III III прогимназиален клас. По-късно, когато курсът на училището става единадесетгодишен, обучението по география се разширява на пет години – II, III, IIIII, IIIVI VIII клас, отговарящи на днешните V, VII, VIIII, VIII и XII клас. Тази програма е била одобрена от училищното настоятелство и е била заимствана от повечето училища в българските земи. Тя има следния най-общ вид:

II прогимназиален клас (сега V клас) – *Обща география. Вид и размери на Земята. Ориентиране. Градусна мрежа. Главни части на сушата и водата. Кратък природогеографски преглед на Европа, Азия, Африка, Америка и Океания.*

III прогимназиален клас (сега VII клас) – *Азия – общ преглед, политическа карта. Америка – общ преглед, политическа карта. Океания – общ преглед.*

IIII прогимназиален клас (сега VIIII клас) – *Европа – общ преглед, природогеографска характеристика, политическа карта.*

В IIIV и V гимназиален клас (съответно VIIIIII и IX клас) не се предвижда изучаване на география.

VII гимназиален клас (сега X клас) – *Математическа география.*

VIIII гимназиален клас (сега XII клас) – *Природна география.*

Програмата дава представа за същността на учебното съдържание, обект на изучаване от уче-

ниците по онова време и за характера на тяхната географска подготовка.

Преобладаващо е природногеографското и след него – политикогеографското съдържание. Стопанската география в глобален и регионален план е силно ограничена. От средата на ХІХ в. досега са били съставяни много програми по география и мястото на предмета се е утвърждавало и разширявало. Определен спад в това отношение има през последните години.

Таблица 1 дава представа за присъствието на географията като учебна дисциплина в средното училище в исторически план (часове по класове и сумарно за целия курс на средното училище). Данните са за периода 1880–2007 г.

Анализът на учебните планове за средното училище след Освобождението до наши дни дава представа за динамиката и мястото на географията през този период (по брой на учебните часове). От поместените данни могат да се направят някои изводи, а именно:

- в средния курс на училището географията е била застъпвана винаги с 2 и дори с 3 часа седмично;
- в горния курс не е имало стабилност в тези часове. В периода от 1912 до 1945 г. географията се е изучавала до последния клас на гимназията, след което е била ограничена до предпоследния клас и дори по-ниско;
- сумарно броят на седмичните часове се е движел от 9 до 14, като най-голям е бил от 1922 до 1945 г., след което намалява*. По сега действащия учебен план той е най-малък в цялото историческо развитие на средното образование и не удовлетворява изискванията за пълноценна и резултатна учебна работа от гледна точка на неговото значение и роля за цялостната подготовка на учащите.

Интерес представлява **съдържанието**, обект на изучаване в средното училище през този близо 130-годишен период в развитието на българското обра-

зование. Ще бъдат посочени учебните курсове, утвърдени от Министерството чрез съответните учебни програми по география само за 4 години (1925, 1945, 1964 и 2007), когато са провеждани реформи, засягащи както мястото, така и съдържанието на отделните учебни предмети в структурата на средното образование, в това число и на географията.

Учебни курсове по география по класове:

1925 г.

II клас (сега V клас): *Обща физическа география. География на Африка и Австралия*

III клас (сега VII клас): *География на останалите континенти*

III клас (сега VIII клас): *География на България*

IV клас (сега VIII клас): *Обща физическа география*

V клас (сега IX клас): *Обща стопанска география*

VIII клас (сега XII клас): *Стопанска география на чужди страни*

VIII клас (сега XIII клас): *География на България и съседните земи*

1945 г.

II клас (сега V клас): *Обща физическа география (елементарен курс)*

III клас (сега VII клас): *Физическа география на континентите*

III клас (сега VIII клас): *Физическа география на България*

IV клас (сега VIII клас): *Обща физическа география (системен курс)*

V клас (сега IX клас): *Физическа география на континентите*

VII клас (сега X клас): *Стопанска география на чужди страни*

VIII клас (сега XII клас): *Обща стопанска география*

VIII клас (сега XIII клас): *География на България*

Таблица 1

Клас (в момента)	Години										
	1880	1903	1912	1925	1936	1945	1953	1964	1979	1990	2007
V	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,5
VI	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,5
VII	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1,5
VIII	2	-	-	2	2	2	2	2	2	2	1,5
IX	1	2	2	2	1	2	1	-	2	1	1,5
X	-	2	1	-	1	1	2	2	2	2	1,5
XI	-	-	1	2	2	1	-	-	-	-	-
XII	-	-	2	2	2	2	-	-	-	-	-
Общ брой	11	10	12	14	14	14	11	10	12	11	9

1964 г.

V клас: *Обща физическа география и страните от Африка и Австралия*

VII клас: *Обща физическа география на Европа, Азия, Америка с кратки сведения за по-важните страни в тях*

VIII клас: *Физическа география на България с кратки стопански сведения*

VIII клас: *Обща физическа география*

X клас: *Стопанска география на СССР и България*

2007 г.**

V клас: *Обща природна география*

VII клас: *География на континентите Африка, Южна Америка, Северна Америка*

VIII клас: *География на континентите Азия, Австралия, Океания, Антарктида*

VIII клас: *География на Европа, Балкански полуостров и България*

IX клас: *Обща география и икономика*

X клас: *География на България*

На основата на посочените данни могат да се направят някои общи **изводи**, а именно:

– Налице е добре изразена тенденция за ограничаване присъствието на географията като учебен предмет в горната степен на средното общобразователно училище. През последните 60 години максималната граница, до която тя достига, е X клас, което означава една или две години преди края на това училище. До 1945 г. географията се е изучавала и в последния клас на гимназията (VIII клас, съответно XIII клас) и е била матуриретен предмет;

– До 1945 г. е имало относително равновесие между трите основни клона на географията (физическа, стопанска и политическа) във всички класове. След това става добре изразено диференциране на географското познание по посока на физическата и стопанската география. Това диференциране не е само съдържателно, но и структурно. Физическата география се изучава приоритетно в средната училищна степен, а стопанската – в горната степен на средното училище. Дори в отделни години географията на родната страна се е обособявала в два курса: Физическа география на България и Стопанска география на България. Това е неиздържано и от дидактическа, и от практико-приложна гледна точка, тъй като географията на изучаваните територии, независимо от техния обхват, е единна и комплексна;

– За дълъг период от време в учебните програми по география е подценявано изучаването на политическата география (заедно с въпросите за населението), което до известна степен е откъсвало географията от социалната практика и от интересите на учениците;

– Във всички учебни програми надделява тенденцията за регионализма в географското познание, което обективно води до фрагментарно образование, принизяващо характера на обучението по география и престижа на учебната дисциплина. Изключение е правел само традиционният курс по Обща физическа география, изучаван обикновено в първия клас на гимназията. Неговото сваляне в V клас, както е понастоящем, е трудно приемливо както от гледна точка на научните му достойнства, така и поради възрастовите възможности на петокласниците да разбират и усвояват сравнително сложните явления и процеси в природната среда и закономерностите, на които почива тяхното развитие;

– Особено неблагоприятно и тревожно е положението на географията като учебна дисциплина в сегашния учебен план на средното училище, където тя присъства от V до X клас с по 1,5 часа седмично. Ограниченото време, отделено за нея, освен че стеснява параметрите на географското познание и прави непълноценно нейното участие и принос в образователната подготовка на учениците, но и влияе също така силно негативно върху възможностите на учащите се да усвояват и осмислят географските знания, умения и опит. През едното полугодие на учебната година учебният предмет География се изучава с 1 час седмично, което е неприемливо от педагогическа, психологическа и методическа гледна точка. Това по същество предопределя непълноценно обучение и силно затруднява учителите в планирането, организирането и реализирането на процеса на обучение;

– Не е решен проблемът на присъствието на географията като учебна дисциплина в професионалните училища, тези по изкуствата, спорта и др. В тях или липсват системни курсове по география, или дисциплината е представена ограничено. Това е в ущърб на идеята за цялостна и комплексна образователна подготовка на значителна част от младите хора.

Всички тези проблеми стоят за решаване както от географската общност, така и от МОН. Това може да стане чрез разработване и приемане на нов

* За достойното място на географията в учебните планове на българското средно училище голям принос има Българското географско дружество (вж. П. Стефанов, с. 34-43 в бр. 6/2008 и с. 20-31 в 1/2009 на сп. „География '21“) (бел. на ред.).

** Според лансирани от МОН промени в структурата на средното образование (вж. и Д. Ангелова-Ганчева, с. 33-34 в бр. 4/2008 на сп. „География '21“), през следващата 2009/2010 учебна година предстои географията в VIII клас да отпадне, а заедно с това – и изучаването на Европа, Балканския полуостров и България! (бел. на ред.)

учебен план за средното образование или корекция на съществуващия такъв, чрез съставяне на нови учебни програми и нова учебна документация по география. Защото с процесите на глобализация и включването на страната ни в политическите, стопанските и социалните процеси на обединена Европа, необходимостта от повишаване на географската култура на младите хора още в училищна възраст се увеличава. Преди тяхната диференцирана подготовка в специализираните училища в страната и в чужбина те трябва да имат добра общогеографска подготовка, с възможности за надграждане, развитие и усъвършенстване в широкия спектър на професионална дейност. Географските знания са

не само полезни, но и необходими за всеки гражданин на съвременна България.

Многобройните проблеми, които стоят за решаване пред учебната дисциплина география в средното училище не са само на национално, но и на местно равнище. Обективните трудности, съпътстващи учебната работа, задължават учителите да проявяват инициатива, рационалност и творчество в процеса на обучението, за да усвоят и укрепват авторитета на географията, на която са посветили своята професионална дейност и живот.

Проф. д-р **Петър Лазаров**

АПЕЛ

Повдигнатите от проф. П. Лазаров въпроси от методиката на обучението по география, както и редица други, като: несъстоялият се нормативно планиран анализ на ефективността на действащите държавни образователни стандарти (ДОИ) за учебното съдържание по география; необходимостта от преосмисляне и актуализация на географското съдържание и съставяне на единна концепция за географското образование; продължаващата диференциация на географията в учебното съдържание и необоснованият дисбаланс, силно изразен в ущърб на физическата география (при положение, че редица знания от геологията и науките за Земята, както и от астрономията по традиция, се получават в часовете по география); недооценяването на мястото и водещата роля на географията в междупредметните връзки; застоят в разширяването на извънкласното обучение по география, включително с нови съвременни форми; оптимизацията при използването на ИКТ в обучението по география и най-вече – внедряването на ГИС с вече експериментално доказаната тяхна ефективност в часовете по география, и много други изискват **национална дискусия** върху съвременните проблеми в обучението по география с участието на всички географски институции. За такава дискусия списание „География '21“ апелира вече от няколко години, а през 2008–2009 г. публикува и поредица от насочващи дискуссионни материали. Нейното спешно и неотложно провеждане е наложително и поради очакваните промени в МОН след поредните парламентарни избори в България. Предстоят обсъждания и сериозни ревизии в действащите нормативни документи за средното образование. Сега е моментът географите да заемат позиции.

Мерките за оптимизация и модернизация на обучението по география са неотложни, а българските традиции в това отношение – богати. Дори и в условията на разформирани БГД – цели 80 години основен стожер в устояването на престижа и мястото на училищната география, има, надяваме се, достатъчно професионално отговорни български географи, които да реализират тази идея. Разчитаме на тях и на тяхната инициативност, зад която да застане цялата географска общност.

Пак ли ще пропуснем момента и ще принесем географията в жертва на лични амбиции, материални интереси и междуособици? Пак ли ще намерим оправдания и ще оставим важните решения в ръцете на недостатъчно компетентни чиновници и кариеристи? Отговорите зависят само от нас. Време е да защитим професионализма в географията професионално!